

Назимко Єгор Сергійович,
перший проректор Донецького державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор;
Тіточка Тетяна Ігорівна,
завідувач науково-дослідної лабораторії
з проблем запобігання кримінальним
правопорушенням Донецького державного
університету внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

ОСОБА НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ЖЕРТВИ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ВЧИНЕНОГО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ

Анотація. В тезах розглянуто основні ознаки, які входять до структури особи неповнолітньої жертви сексуального насильства, що вчиняється військовослужбовцями. Авторами звернута увага на націоналістичний підтекст розглядуваних кримінальних правопорушень. Підсумовано, що кримінально протиправна поведінка військовослужбовців не завжди обумовлена тільки віктимністю підлітків. На сьогоднішній день частими є випадки, коли діти страждають через нехтування їх батьками закликів влади держави до обов'язкової евакуації із зони активних бойових дій, тимчасово окупованих територій тощо. Саме тому, коли йде мова про особу жертви, необхідно завжди враховувати об'єктивні (зовнішні) умови, в яких було вчинено кримінальне правопорушення.

Ключові слова: сексуальне насильство, військовослужбовець, країна-агресор, неповнолітні, геноцид, шовінізм.

Summary. The theses consider the main features that are included in the personality structure of a minor victim of sexual violence committed by military personnel. The authors draw attention to the nationalist subtext of the considered criminal offenses. It is concluded that the criminally illegal behavior of military personnel is not always caused only by the victimization of teenagers. Nowadays, there are frequent cases when children suffer due to their parents' neglecting the calls of the state authorities for mandatory evacuation from the zone of active hostilities, temporarily occupied territories, etc. That is why, when it comes to the identity of the victim, it is always necessary to take into account the objective (external) conditions in which the criminal offense was committed.

Keywords: sexual violence, military serviceman, aggressor country, minors, genocide, chauvinism.

В умовах воєнного стану, крім першочергових проблем, які полягають у забезпеченні належного рівня національної безпеки України та її територіальної цілісності, важливим також є посилений захист усіх інших суспільних відносин від кримінально протиправного посягання, яке здійснюється представниками країни-агресора. Сучасна

статистика та судова практика свідчить про те, що особливої уваги в цьому контексті заслуговує право неповнолітніх осіб на статеvu свободу та статеvu недоторканність, що обумовлено стрімким зростанням кількості випадків вчинення сексуального насильства військовослужбовцями. Отже, враховуючи вказане, актуальним, на наш погляд, є розгляд особи неповнолітньої жертви статевих кримінальних правопорушень, що стане підґрунтям для наступного стратегічного планування віктимологічного запобігання таким суспільно небезпечним діянням.

Відтак, особа жертви є розповсюдженою тематикою наукових досліджень в межах наук кримінально-правового циклу, хоча, у порівнянні з особою кримінального правопорушника, відходить на другий план. Як здається, це можна пояснити науковим скептицизмом стосовно ролі жертви в механізмі кримінально протиправної поведінки. Насправді, остання значно недооцінена, оскільки існує низка випадків, коли саме жертва обумовлює або сприяє виникненню умислу на вчинення у її відношенні заборонених діянь. Однак, коли мова йде про кримінальні правопорушення, які вчиняються військовослужбовцями країни-агресора, необхідно враховувати те, що першочерговий їх мотив – шовінізм, який є каркасом геноциду. Не є виключенням і сексуальне насильство, що вчиняється відносно неповнолітніх осіб.

В актуальному для віктимології розумінні, особа жертви – це сукупність суб'єктивних характеристик особи (світосприйняття, макро– та мікросередовище тощо), які у сукупності із об'єктивними факторами сприяють розвитку віктимної поведінки. До структури особи жертви необхідно віднести наступні елементи: 1) соціально-демографічні ознаки 2) організаційно-правові ознаки; 3) соціально-рольові ознаки; 4) морально-психологічні ознаки та 5) медичні ознаки.

Соціально-демографічні ознаки – це первісні характеристики будь-якої особи, які визначають її стать, вік, освіту, національність тощо. В контексті розглядуваного кримінального правопорушення часто вони виступають основним каталізатором кримінально протиправної поведінки. Обрання жертвою сексуального насильства саме неповнолітньої особи обумовлено високим рівнем цинізму військовослужбовців країни-агресора, їх прагненням принизити українську націю в особі конкретної родини шляхом сексуального насильства, яке достатньо часто відбувається у присутності батьків цієї дитини. Є місце також випадкам, коли таке насильство не має політичної платформи та вчиняється через психічні відхилення кримінальних правопорушників, їх фізіологічні потреби та неможливість їх задовольнити іншим способом. Звичайно, що в контексті розглядуваних ознак навряд чи доцільним буде говорити про активну участь жертви у формуванні суспільно небезпечної поведінки суб'єкта. Частіше за все таке сексуальне насильство для неповнолітніх осіб є наслідком збігу несприятливих життєвих обставин.

Організаційно-правові ознаки – це ознаки, які характеризують рівень правової обізнаності жертви кримінального правопорушення, а також її вміння реагувати на потенційно небезпечні діяння. Інакше кажучи, вони надають можливість встановити чи знає підліток основи безпечної поведінки, та чи не стала відсутність цих знань причиною необережної провокації військовослужбовця на вчинення у відношенні себе сексуального насильства.

Соціально-рольові ознаки – це ознаки, які характеризують місце неповнолітньої жертви у суспільстві до виникнення кримінально небезпечної ситуації. Це може бути низький рівень соціальної відповідальності та попередній досвід у сфері проституції, різного роду залежності, які демонструють жертву як особу, яка стала на шлях деградації. Факт зустрічі девіантного представника української нації може спонукати військовослужбовців країни-агресора до остаточного її приниження із наступним позиціонуванням цієї події як такої, що демонструє нібито моральний занепад всього народу України.

Морально-психологічні ознаки – характеризують неповнолітню жертву з точки зору формування цілісної системи її особистості: емоційно-вольові якості, характер/темперамент, світосприйняття, ціннісні та мотиваційні властивості, життєвий досвід, схильність до емпатії тощо. В контексті цієї групи вже можна говорити про роль жертви в механізмі кримінально протиправної поведінки військовослужбовця. При чому, як їх активну участь, так і пасивну. Лабільна емоційно-вольова сфера неповнолітнього часто обумовлює протиправну поведінку його психологічною нездатністю до опору. Тому в такому випадку насильство не завжди ґрунтується на ненависті до української нації, а, скоріше, приваблює простим сценарієм реалізації умислу. Коли мова йде про активних жертв, то вже тут можна говорити про провокативний фактор. Умовно кажучи, підліток своїми вчинками або патріотичними закликами/розмовами може викликати агресію у відношенні себе. Так само сексуальне насильство може бути спричинене і зухвалою поведінкою підлітка із сексуальним підтекстом (ненав'язлива демонстрація військовослужбовцям оголених частин тіла, обцянки вступити у статевий зв'язок з певних умов, відкритий флірт тощо).

Медичні ознаки – характеризують наявність психічних відхилень у розвитку неповнолітньої особи, які заважають їй оцінити рівень суспільної безпеки ситуації, яка склалась, а також чинити опір військовослужбовцям.

Таким чином, наведені ознаки надають можливість виокремити каталізатори виникнення у військовослужбовців думок про допустимість сексуального насильства відносно неповнолітніх осіб. При цьому ми хочемо зауважити, що кримінально протиправна поведінка військовослужбовців не завжди обумовлена тільки віктимністю підлітків. На сьогоднішній день частими є випадки, коли діти страждають через нехтування їх батьками закликів влади держави

до обов'язкової евакуації із зон активних бойових дій, тимчасово окупованих територій тощо. Саме тому, коли ми говоримо про особу жертви, необхідно завжди враховувати об'єктивні (зовнішні) умови, в яких було вчинено кримінальне правопорушення.

Тимошенко Віра Іванівна,
головний науковий співробітник відділу
організації наукової діяльності та захисту
прав інтелектуальної власності Національної
академії внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор

ОСНОВНІ ФАКТОРИ ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ

Криміналізація суспільних відносин нині спостерігається в багатьох країнах світу, гостро відчутна вона й в Україні. Зазвичай громадянин є беззахисним перед криміналітетом, а злочинці – не завжди покараними. Така ситуація змушує сучасну науку звернутись до осмислення ряду актуальних проблем, що стосуються причин і наслідків протиправної поведінки, позначити шляхи її попередження.

Серед основних факторів протиправної поведінки у першу чергу привертають увагу причини економічні. Це кризовий стан економіки, навіть звичайна економічна нестабільність, розпад організаційно-економічних, виробничих зв'язків і структур, недоліки функціонування фінансової системи країни, бідність населення.

Однією із значущих причин протиправної поведінки є соціальна нерівність. Різке соціальне розмежування, корупція, злидні більшості населення – це соціальні феномени, які в сучасній Україні реалізовані повною мірою. Соціальна нерівність призводить до деформації соціальної сфери, погіршення стану здоров'я населення, у тому числі здоров'я психологічного, збільшення кількості осіб з алкогольною або наркотичною залежністю, що позначається на поведінці окремо взятої людини, її деградації та рості показників злочинності.

За підсумками перших трьох кварталів 2022 року падіння ВВП в Україні оцінюється на рівні 30 %. Серед негативних факторів, що вплинули на економіку, виділяють погоду та дії російських окупантів. Реальний ВВП України до кінця 2022 року може впасти на 35–40 %, основна причина – розв'язана росією війна проти України [1]. Відповідно й надалі буде поглиблюватись зубожіння більшої частини населення та посилюватись майнове розшарування, що не сприяє правомірній поведінці. Майнова нерівність, як відомо, породжує конфлікти у суспільстві та злочини проти власності.

Правоохоронці системи Міністерства внутрішніх справ України зараз фіксують збільшення рівня злочинності у порівнянні з початком військової агресії російської федерації, а також – збільшення рівня окремих видів злочинів у порівнянні з минулими роками, зокрема